

نیل به توسعه پایدار از رهگذر گردشگری شهری مورد پژوهی: شهر زیراب

اسماعیل قادری*؛ سید سپهر اعرابی^۱

۱- گروه مدیریت جهانگردی، دانشکده مدیریت و حسابداری، دانشگاه علامه طباطبایی، تهران، ایران

(علمی - پژوهشی)

پذیرش مقاله: ۱۳۹۹/۱/۱۵ تأیید نهایی مقاله: ۱۳۹۹/۶/۲۸

چکیده

گردشگری به عنوان یکی از مولفه‌های اثرگذار بر رشد و توسعه اقتصادی در ادبیات جهان شناخته شده است. مدیران و برنامه‌ریزان همواره در پی سیاست‌گذاری برای بهره‌گیری از مزایای گردشگری و کاهش آسیب‌ها آن بوده‌اند. از این رو پژوهش حاضر با هدف ارزیابی گردشگری و نقش آن به دنبال بررسی تاثیرات مثبت و منفی گردشگری بر ابعاد گوناگون پایداری شهری به ویژه شهرهای کوچک است. بنابراین شهر کوچک زیر آب به دلیل وجود پتانسیل‌های طبیعی و تاریخی با وجود مشکلات پیش رو برای توسعه گردشگری پایدار به عنوان نمونه مورد مطالعه انتخاب شده است. روش پژوهش، پیمایشی و داده‌ها از طریق پرسشنامه کارشناسان جمع‌آوری شده است. نتایج پژوهش در سطح کارشناسان (۱۰ نفر) بیانگر تاثیر متفاوت (مثبت یا منفی) گردشگری در ابعاد پایداری شهری است. افزایش قیمت زمین و مسکن و در نتیجه هزینه‌های خانوار، تغییر کاربری اراضی کشاورزی و تراکم و شلوغی و گسترش فیزیکی شهر از پیامدهای منفی و رشد اقتصادی و اشتغال، کاهش فقر، توجه به ثروت اکولوژیکی و فرهنگ محلی، سرمایه‌گذاری و گسترش خدمات و ارائه آن به مسافران و گردشگران از اثرات مثبت گردشگری در شهر زیر آب بوده است. افزون بر آن تحلیل نظر ساکنان (۱۰۰ نفر) به صورت معادلات ساختاری تبیین شده است که تحلیل این مدل بیانگر تاثیر بیشتر گردشگری بر بعد کالبدی و اجتماعی شهر بوده است.

واژه‌های کلیدی: توسعه پایدار، شهر زیراب، گردشگری شهری.

مقدمه

فرآیند رشد جمعیت شهری طی سال‌های اخیر از ۱۴ درصد در سال ۱۹۰۰ به ۵۴ درصد در سال ۲۰۱۵ رسیده است، این رشد یا سرعتی آرامتر با نرخ ۱/۲ درصد سالانه از ۲۰۱۰ تا ۲۰۱۹ برابر ۷/۷ میلیارد نفر افزایش خواهد یافت (Ashworth and Page, 2011; United Nations, 2015). شهرنشینی همواره یکی از نیروهای مهم در توسعه شهرها بوده و برای مقاصد گردشگری مورد توجه قرار گرفته است. به نحوی که به‌طور روزافزون پیوند و همبستگی میان شهرنشینی و توسعه گردشگری در حال افزایش است. این فعالیت از یک سو در رشد و توسعه اقتصاد محلی و از سوی دیگر در اقتصاد ملی نقش فعالی را ایفا می‌کند (Edwards et al, 2008; Page and Connell, 2009; Ashworth and Page, 2011). از این رو تصمیم‌گیران سیاسی و مدیران شهری به دنبال جذب بیشتر گردشگر برای بهره‌گیری از مزایای اقتصادی و اجتماعی در شهرها و مناطق و نواحی وابسته به آن هستند (Pearce, 2001; Simpson, 2016). علی‌رغم وجود مزایای اقتصادی و اجتماعی، ورود گردشگران به جامعه میزبان در صورت فراهم نبودن زمینه‌ها و نظام کارآمد مدیریتی می‌تواند پیامدهای نامناسب بی‌شماری را به همراه داشته باشد. افزایش تراکم و شلوغی، افزایش تضاد میان گردشگران و جامعه میزبان، چالش‌های مربوط به حفاظت میراث طبیعی، انسانی و محیط زیست و فرهنگ بومی در کنار تغییرات سبک زندگی از جمله چالش‌های پیش روی نظام برنامه‌ریزی گردشگری در هر کشوری به شمار می‌رود که ضرورت ایجاد تعامل میان عوامل اثرگذار، مهم به نظر می‌رسد (Law, 2002; Timur and Getz, 2008; Sharpley, 2009; Maitland, 2016; Gutiérrez et al, 2017). بنابراین، برای افزایش اثرات مثبت گردشگری

رویکردهای متنوع و متکثری در ادبیات جهانی شکل گرفته است:

- رویکرد تقویت‌گرا، که بیشتر بر توسعه گردشگری با ارزیابی توان گردشگر پذیر بودن مقصد تاکید داشته است. در این رویکرد ظرفیت‌های مکانی گردشگری مورد ارزیابی قرار می‌گیرد و روش‌های بهره‌برداری بهینه از مناطق مناسب گردشگری معرفی می‌شوند. حفظ تعادل محیطی و جلوگیری از آسیب‌ها احتمالی ناشی از سرمایه‌گذارهای اقتصادی با توجه به فشار بیش از اندازه بر منابع از اصول اولیه این نگرش به شمار می‌رود.

- رویکرد اقتصادی، که گردشگری را در راستای ایجاد اشتغال و کسب درآمدهای اقتصادی دنبال می‌نماید. در این نگرش تامین نیازهای زیستی ساکنین و شهروندان در کنار برآورده سازی نیازهای فراغتی و گردشگری مورد توجه قرار می‌گیرد.

- رویکرد فضایی- منطقه‌ای، که حفظ عرصه‌های طبیعی و گسترش گردشگری به عنوان یک پدیده فضایی را دنبال نموده و به تدوین ساز و کارهایی برای حفظ ارزش‌های اکولوژیکی و منابع با توجه به تغییرات منطقه‌ای به ویژه در کاربری‌ها می‌پردازد.

- رویکرد اجتماع محلی، که با توسعه شهرها علاوه بر توجه به تاثیرات اقتصادی فعالیت‌ها از جمله گردشگری، توسعه اجتماعی نیز بیش از پیش اهمیت یافته است. از این رو گرایش به رویکرد اجتماع محلی بر مبنای تفکر توسعه اجتماع محور مورد توجه قرار گرفته است. این رویکرد تمرکز خود را بر جامعه میزبان قرار داده و به عنوان ابزاری برای کنترل گردشگری بر مطالعات رفتاری و آگاهی و آموزش جامعه محلی در ارتباط با این فعالیت تاکید نموده است. اصول آن بر توانمندسازی اقتصادی، اکولوژیکی، اجتماعی - فرهنگی قرار دارد (Dangi and Jama, 2016). از این رو، اعتلای فرهنگ محلی و تاکید بر مشارکت برای جلوگیری از صدمه و

در راستای افزایش درآمد ملی تاکید داشته به طوری که در بعضی از کشورها از جمله استرالیا در سال ۲۰۰۹ بیش از ۱۱۵ میلیارد دلار از محل گردشگری درآمد کسب شده است (Higgins-Desbiolles, 2017). علاوه بر توجه به رشد اقتصادی، استفاده خردمندان از محیط بدون آسیب رساندن به منابع زیستی محور رویکرد پایداری گردشگری است. بنابراین در پایداری گردشگری شهری، هدف اصلی در مرحله اول رفع نیازهای ساکنین شهر است که با تغییر نوع فعالیت، تراکم، کاربری اراضی و تغییر نگرش به شیوه مدیریت امکان پذیر می شود، به گونه ای که شهر از نظر محیط زیست قابل سکونت، از نظر اقتصادی بادوام، از نظر اجتماعی دارای تعادل و از نظر مدیریتی باثبات و پایدار شود. از این رو برای رسیدن به دوام اقتصادی و تعادل اجتماعی نیاز به تغییر و ترویج فعالیت هایی است که با منابع و امکانات محلی سازگاری داشته باشند و در مرحله بعدی، با ترویج و تشویق فعالیت های گردشگری در مناطقی که دارای ظرفیت های محلی برای این فعالیت هستند، با ارائه خدمات به گردشگران نقش مهمی را در پایداری شهری ایفا کنند. بنابراین توجه به منابع بومی و نگرش یکپارچه به مدیریت منابع در پایداری محیطی و ثبات مدیریتی اثرگذار خواهد بود. امروزه گردشگری نقش های متعددی را در اقتصاد، فرهنگ و اجتماع هر کشوری بازی می کند و از توانایی ایجاد تاثیرات مثبت بر اشتغال، ایجاد ثروت، پویایی و ارتقای درآمد، زیرساخت ها و روابط بین المللی مبتنی بر دوستی برخوردار است (Egbali et al, 2011; Shariff et al, 2013). از این رو طی دهه های اخیر گردشگری به عنوان یکی از مولفه های مهم در تولید ناخالص داخلی و تاثیر گذار بر رشد و توسعه اقتصادی مطرح شده است که در نهایت اجتماع محلی نیز از مزایای آن بهر مند می شود (Eraqi, 2007; Budeanu, 2005). لذا ایده

تهدید هویت فرهنگی از ویژگی های این رویکرد محسوب می شود. توجه به جنبه های اجتماعی شهرنشینی و توسعه اقتصادی بخشی از دستور کار برنامه ریزی شهری است، به گونه ای که در این باره در دستور کار هبیتات بر دسترسی عادلانه به خدمات، یکپارچگی اجتماعی، برنامه ریزی و مدیریت یکپارچه حساس به گروه های اجتماعی و شهرسازی با مقیاس انسانی و در نظر گرفتن توسعه محلی با توجه به منابع بومی تاکید شده است (UN.Habitat, 2002).

- رویکرد توسعه پایدار، نگاه جدید و کامل به مقوله گردشگری دارد و در چارچوب مشخص به دنبال مفروضات پایداری در گردشگری است. از جمله برنامه ها و چارچوب این رویکرد بر یکپارچگی ارزش های اقتصادی و فرهنگی - اجتماعی، یکپارچگی برنامه ریزی گردشگری و سایر روندهای برنامه ریزی، برنامه ریزی همه جانبه نگر، حفظ فرآیندهای اکولوژیکی ضروری، محافظت از میراث بشری و تغییرات زیستی و یادگیری تاکید دارد (Hall and Page, 2001; Rodolfo Baggio, 2019). گردشگری پایدار با الهام گرفتن از تعریف توسعه پایدار به گردشگری اطلاق می شود که نیازهای نسل حاضر را پاسخ دهد، بدون اینکه از توجه و حفظ ظرفیت های مربوط به نسل های آینده برای پاسخگویی به نیازهای خود بگذرد. گردشگری پایدار به نحوی برنامه ریزی و اجرا می شود که بر محیط زیست، اقتصاد و فرهنگ جامعه میزبان اثر منفی بر جای نگذارد (Weaver, 2000). در بطن مفهوم گردشگری، رشد اقتصادی منظم همراه با نگرانی در ارتباط با محیط زیست و ارزش های اجتماعی دیده شده است که نیروی محرکه ای برای توسعه گردشگری در بلند مدت محسوب می شود (David Edgell, 2016). از این رو سیاست های اصلی در مقیاس کلان و خرد بر توسعه گردشگری

دیده می‌شود. همچنین می‌توان به مزایای اقتصادی گردشگری، چون ایجاد اشتغال، جذب سرمایه-گذاری داخلی و خارجی و افزایش درآمد ملی اشاره کرد. هرچند ایجاد و افزایش تورم و اتلاف منابع بالقوه اقتصادی و آسیب‌های شغلی از پیامدهای منفی آن قلمداد می‌شود. در بحث اجتماعی-فرهنگی نیز هم زمان با افزایش کیفیت زندگی، بهبود استانداردهای زندگی، ارتقای مهارت‌های فنی و مدیریتی و حفظ میراث فرهنگی، تاثیرات منفی در ارتباط با شکل‌گیری سبک خاص زندگی متاثر از تراکم جمعیتی و افزایش جرم و جنایت و شیوع امراض قابل ملاحظه است (McGehee et al, 2004; Eraqi et al, 2007; Ramseook-Munhurrin et al, 2011). بنابراین، بی‌توجهی به پیامدهای منفی موجب کاهش پایداری در مناطق زیستگاهی از جمله شهرها خواهد شد. در پایداری شهری چهار اصل مورد توجه قرار می‌گیرد:

- اصل ظرفیت محلی بر مبنای ظرفیت تحمل محیط،

- عدالت اجتماعی بر مبنای مشارکت جامعه میزبان،

- مدیریت یکپارچه بر مبنای مشارکت افراد در تصمیم‌گیری‌های مدیریتی

- و اقتصاد محلی پایدار (Amrenski, 2012)

تحقیقات و مطالعات متعددی در زمینه گردشگری و توسعه شهری انجام شده است. از این میان با توجه به موضوع این پژوهش به مواردی اشاره می‌شود:

ضیایی و شجاعی، در مطالعه خود از سطح‌بندی مقصدهای گردشگری به قابلیت‌های مناطق توجه نموده و بهره‌برداری از ظرفیت‌های بالقوه میان مقصدهای گردشگری منطقه توجه به ظرفیت تحمل محیط و تخصیص اعتبارات مالی و زمانی را برای توسعه گردشگری ضروری دانسته‌اند (ضیایی و شجاعی، ۱۳۸۹).

توسعه پایدار گردشگری در چند دهه اخیر به عنوان یک ضرورت مطرح شده است تا با اطمینان از کارآمدی بخش گردشگری با تاکید بر سه مولفه منافع محیط زیستی، تامین نیازهای اجتماعی-فرهنگی و اقتصادی جوامع، بیش از پیش مورد توجه قرار گیرد. (Mansfeld, 2006). ولی نباید فراموش کرد که برای حفظ تعادل و کاهش تاثیرات منفی سه مولفه بیان شده، نیازمند توجه به جامعه هدف یعنی، اجتماع محلی و به‌طور ویژه ذی‌نفعان است که از عناصر اصلی در فرآیند توسعه گردشگری شناخته می‌شوند. بنابراین از جنبه‌های مهم توسعه پایدار، تاکید بر گردشگری مبتنی بر جامعه است. در این رویکرد، به گردشگری و مشارکت مردم در فرآیند برنامه‌ریزی و توسعه انواع گردشگری پرداخته می‌شود تا فواید و منافی را برای اجتماعات محلی ایجاد کند. این رویکرد فنونی را به کار می‌برد تا تضمین کند که بیشتر منافع توسعه گردشگری به ساکنان محلی و نه غیر ساکنان تعلق می‌گیرد. به حداکثر رساندن منافع ساکنان، منجر به پذیرش بهتر گردشگری و تلاش فعالانه برای حفظ و حمایت از آن خواهد شد (Min et al, 2014; Banki, 2012). صاحب نظران هم‌صدا هستند که گردشگری تاثیرات مثبت و منفی برای جامعه میزان خواهد داشت. هر چند این موضوع براساس مرور تجارب خارجی بیانگر آن است که تاثیرات مثبت و منفی گردشگری با سطح توسعه جامعه میزبان دارای ارتباط معنی دار است (Brida et al, 1999; Ko, D.W et al, 2002; Choi, 2010). البته این دیدگاه به‌طور مشخص به ساکنان شهرها و مناطقی مرتبط است که پذیرای گردشگران هستند. به عنوان مثال در کنار آثار مثبت محیطی نظیر حفاظت از سایت‌های طبیعی، ارتقای محیط و افزایش آگاهی محیط زیستی ساکنین، نقاط ضعف و منفی مانند انواع آلودگی‌ها، تراکم و شلوغی، فشار بر منابع و تخریب محیط نیز

اجتماعی - فرهنگی و زیرساختی تاثیر داشته است (Iulia et al, 2016). ئی پینگ لی، در دانشگاه انتاریو در پژوهشی با مطالعه پدیدارشناسانه از گردشگری نگرش گردشگران را تحت تاثیر عواملی چون انگیزه، آموزش فرهنگی متقابل، آگاهی اکولوژیکی و حس مکان بر شمرده است (Yiping, Li, 1999). بان یونگ آن، نیز با مطالعه گردشگری ناحیه‌ای معتقد است که انواع گردشگری متناسب با محیط جغرافیایی وجود دارد که توسط مردم قابل تعریف است. بنابراین تفاوت‌های ناحیه-ای بر نوع گردشگری اثرگذار است و نمی‌توان در همه نواحی جغرافیایی یک نوع برنامه‌ریزی گردشگری را ارائه نمود (Bun yang, An, 1999). گزارش توسعه پایدار گردشگری اتحادیه اروپا، مولفه‌های توسعه پایدار گردشگری را مولفه‌های فیزیکی - اکولوژیکی، جمعیتی - اجتماعی و مولفه‌های اقتصادی - سیاسی ذکر کرده است (Coccosis et al, 2001). در گزارش توسعه گردشگری منطقه آ.س. آن و دانشنامه اکوتوریسم نیز، ابعاد اجتماعی - فرهنگی، اقتصادی، اکولوژیکی و نهادی به عنوان ابعاد توسعه پایدار گردشگری بیان شده است (Cruz, 2003; Weave, 2001). با نگاهی به مجموعه مطالعات انجام شده، تعدادی براساس متغیرهای پایداری، بخشی با تاکید بر ویژگی‌های منطقه‌ای و گروهی نیز بر مبنای اهداف گردشگری به مطالعه و پژوهش پرداخته‌اند. کشور ایران با سابقه تمدنی کهن و طبیعتی متنوع یکی از مقصدهای گردشگری به شمار می‌رود و روند پرفراز و نشیبی را پشت سر گذاشته است. به رغم وجود منابع و ظرفیت‌های زیاد برای صنعت گردشگری، هنوز سهم اندکی از ورودی گردشگران و درآمدهای حاصل از آن را به خود اختصاص داده است. با وجود آنکه ایران در بین صد مقصد گردشگری جهان قرار دارد، ولی موانع سازمانی و ساختاری، اجتماعی و

غفاری، نیز نبود رتبه‌بندی علمی و نظام‌مند را در تعیین مکان‌های جاذب گردشگر از عوامل مهم در ناپایداری صنعت گردشگری عنوان کرده‌اند (غفاری و همکار، ۱۳۹۰). حاتمی نژاد و شریفی، با بررسی چهار متغیر توسعه پایدار شهری در سندج عوامل اقتصادی را در مقایسه با اجتماعی، محیطی و کالبدی مهم‌تر تشخیص داده‌اند (حاتمی و شریفی، ۱۳۹۴). کاناکوغلو و همکاران به مقایسه توسعه پایدار گردشگری در آماسیا در ترکیه و زاکوپان لهستان پرداخته‌اند. نتایج پژوهش نشان می‌دهد پایداری شهر آماسیا بیشتر از زاکوپان بوده است. اما همچنان این دو شهر با مشکل مدیریت پسماند و مصرف آب رو به رو هستند. هرچند در استراتژی توسعه به دنبال محافظت و حمایت از فرهنگ بوده‌اند اما نقش مشارکت جامع محلی در شرایط حداقلی قرار دارد (Konakoglu et al, 2019). گریستینا، در پژوهش خود به چالش‌های شهرهای مهم جهانی از نظر توسعه گردشگری می‌پردازد و لندن را از این نظر مورد ارزیابی قرار می‌دهد. چالش‌های لندن را در دو سطح اسنادی و مصاحبه با مسئولین مورد ارزیابی قرار می‌دهد. نتایج پژوهش وی گویای آن است که در سطح اسنادی، چالش‌هایی همچون ضعف حمل و نقل عمومی، تصورات نامطمئن از مقصد، نگرانی درباره ایمنی، اثرات تغییرات آب و هوایی و ... مطرح شده است. نتایج مصاحبه، اولویت نبودن توریسم، کم بودن دانش و آگاهی در زمینه صنعت توریسم، فقدان سیاست و استراتژی و ... نشان می‌دهد که برنامه‌ریزی برای توسعه گردشگری را با مشکل روبه رو ساخته است (Cristina Maxim, 2017). موريسان و همکاران، در پژوهش خود به بررسی دیدگاه ساکنان مناطق روستایی نسبت به گردشگری و تاثیرات آن بر شهر محل زندگی پرداخته‌اند. ساکنان این شهرها معتقد که گردشگری در چهار بعد محیطی، اقتصادی،

علل به وجود آمدن شهر زیراب را نیز می‌توان عوامل زیر دانست:

- وجود بقعه مبارکه امامزاده عبدالحق که به عنوان یکی از اماکن متبرکه استان به شمار می‌رود و عامل جذب و توجه مردم به این منطقه گردید.

- عبور رودخانه تالار به عنوان یک پدیده طبیعی که عامل ثبات جمعیت و نیز تامین معیشت مردم بر پایه کشاورزی و دامداری بوده و پس از جذب جمعیت و سکونت مردم در اطراف امامزاده عبدالحق و دیگر مناطق براساس تقسیمات کشوری در سال ۱۳۳۵ با تشکیل شهرداری در زیراب به عنوان یک شهر قلمداد شد.

- اراضی حاصلخیز در دامنه‌ها

در سال ۱۳۹۵ شهر زیراب از مجموع ۱۶۱۹۱ نفر، جمعیت ۱۰ ساله و بالاتر از لحاظ اقتصادی ۱۳۹۷۲ نفر، ۳۴۷۳ نفر شاغل، ۹۹۰ نفر بیکار، ۲۴۶۳ نفر محصل، ۴۴۷۵ نفر خانه‌دار، ۱۸۸۴ نفر دارای درآمد بدون کار، ۶۸۶ نفر سایر و ۱ نفر فعالیت اظهار نشده تخمین زده شده است نرخ مشارکت (فعالیت) در این شهر در این سال نیز ۲۵ درصد بوده است (شکل ۱). بررسی‌های پیشین نشان می‌دهد که از دیدگاه مردم محلی طی چند دهه گذشته گردشگری در شهر زیراب پیامدهای اقتصادی، اجتماعی و محیط زیستی، کالبدی و مدیریتی - نهادی داشته است (قادری و اعرابی، ۱۳۹۸). از نظر اقتصادی گردشگری در شهر زیراب موجب افزایش قیمت زمین و مسکن، افزایش درآمد خانوار و کسبه، وابستگی اقتصاد محلی به گردشگری، افزایش اشتغال و دسترسی به بازارها شده و منافع اقتصادی برای مردم محلی داشته است. در مقابل، افزایش هزینه‌های اقتصادی خانوارها را نیز در پی داشته است. در بعد اجتماعی، گردشگری در زیراب اثرات مثبتی همچون بهبود خدمات اورژانسی، تنوع و تبادلات فرهنگی و افزایش تعداد برگزاری

فرهنگی، موانع موجود در بازار، مشکلات آموزشی و کمبود نیروی انسانی متخصص، محدودیت‌های زیر بنایی از مهم‌ترین مشکلات گردشگری در کشور محسوب می‌شوند و نیاز به بررسی دقیق و تعیین راهکارهای مناسب برای تحقق گردشگری پایدار دارد. با توجه به اینکه، بسیاری از شهرهای ایران با این مسائل مواجه هستند، شهر زیراب نیز از این قاعده مستثنی نیست. وجود پتانسیل‌های تاریخی و طبیعی این شهر را به یکی از شهرهای گردشگر پذیر ایران تبدیل کرده است. اما به دلایلی همچون فراهم نبودن زیرساخت و نظام برنامه‌ریزی و مدیریت کارآمد، فعالیت‌های ناشی از توسعه گردشگری علی‌رغم مزایای بسیار آن موجب پیامدهای اقتصادی، اجتماعی، محیط زیستی و نهادی در زیراب شده است (قادری و اعرابی، ۱۳۹۸). از این رو این پژوهش به دنبال سنجش اثرات افزایش گردشگران در شهر زیراب بر پایداری این شهر است، تا با پاسخ به این سوال که تاثیر ورود و عبور گردشگران بر ابعاد پایداری شهر زیراب چگونه بوده است؟ بتوان نقش گردشگری شهری را در پایداری شهرهای میان راهی بررسی نمود.

منطقه مورد مطالعه

شهر زیراب یکی از چهار شهر استان مازندران است که از جنوب با شهر پل سفید و از شمال با شیرگاه ارتباط دارد. جاده ارتباطی تهران - شمال از این شهر می‌گذرد. همچنین راه آهن تهران - شمال از این شهر عبور می‌کند. زیراب با وسعت شش کیلومتر مربع بین ۳۶ درجه و ۵ دقیقه شمالی و ۵۲ درجه و ۵۵ دقیقه شرقی واقع شده است. این شهر در گروه شهرهای کوچک قرار گرفته و از ۳ دهستان به نام‌های دهستان کسلیان، سرخکلاو کرد آباد تشکیل شده است.

رویدادهای فرهنگی را به دنبال داشته است. با این حال، اثرات منفی اجتماعی نیز همچون احساس در حاشیه بودن، کهنسالی جمعیت و برهم خوردن

توازن جنسی، کاهش امنیت و زوال فرهنگ سنتی را نیز به وجود آورده است (قادری و اعرابی، ۱۳۹۸).

شکل ۱: موقعیت منطقه مورد مطالعه

به مانند اغلب شهرهای مقصد گردشگری ایران، شهر زیراب نیز با توسعه گردشگری با مسائل متعدد محیط زیستی مواجه شده است. تولید زباله و به تبع آن افزایش آلودگی‌های محیطی از پیامدهای منفی بر محیط زیست است و با تغییر کاربری ارضی به ویژه کشاورزی به سایر کاربری‌های در بلندمدت آسیب‌های زیادی بر ساکنان تحمیل شده است (قادری و اعرابی، ۱۳۹۸). از این رو میزان کمک به حفظ منابع طبیعی نیز از نظر ساکنان کاهش یافته است. در بعد کالبدی که نمود عینی آن در شاخص‌های ساخت و ساز و رشد شهر پیدا است، تاثیرات گردشگری محسوس است. به طوری که بیشترین تاثیر را بر گسترش فیزیکی شهر و افزایش ترافیک به ویژه در ایام تعطیلات و مشکلات ناشی از آن برای جامعه محلی داشته است. هرچند بهبود

کیفیت بنای مسکن خانوارهای ساکن در شهر از جمله مزایای آن محسوب می‌شود اما این امر موجب آن نگردیده است که به موازات گسترش فیزیکی شهر، سطح خدمات و امکانات و عدالت محیطی در شهر نیز گسترش یابد. به طوری که بهداشت و پاکیزگی معابر و دسترسی گروه‌های آسیب‌پذیر به خدمات و امکانات افزایش نیافته است. گویه‌های مدیریتی - نهادی بیانگر افزایش سازمان‌های مردم نهاد در سطح شهر است. هرچند که نهادها و مردم محلی در تصمیم‌گیری، تصمیم‌سازی و سیاست‌گذاری در ارتباط با منافع عمومی نقش فعال و موثری را ایفا نمی‌نمایند. نتایج تفصیلی اثرات گردشگری به تفکیک نماگرها در جدول ۱ آورده شده است.

جدول ۱: توسعه گردشگری و اثرات آن بر شهر زیر آب از نظر ساکنین

گویه‌ها	میانگین	t	درجه آزادی	سطح معناداری
میزان دسترسی فیزیکی به بازارها و فروشگاه‌ها افزایش یافته است	۲/۷۴	۵/۴۲۴	۳۷۲	۰
میزان ایجاد شغل‌های جدید برای ساکنان شهر افزایش یافته است	۳/۷۹	۴/۵۹۲	۳۷۲	۰

۰/۰۴۳	۳۷۲	۱/۵۰۱-	۲/۷۱	میزان هزینه‌های خوراکی و غیر خوراکی خانوار افزایش یافته است
.	۳۷۲	۱۹/۹۲۷	۴/۱۲	قیمت مسکن افزایش یافته است
.	۳۷۲	۱۸/۵۳۸	۴/۵۹	قیمت زمین افزایش یافته است
.	۳۷۲	۶/۱۸۶۶	۳/۵۹	درآمد شهرداری افزایش یافته است
.	۳۷۲	۴/۱۷۹	۳/۵۹	درآمد کسبه افزایش یافته است
۰/۰۴۴	۳۷۲	۲/۰۹۸	۳/۱۲	درآمد خانوار افزایش یافته است
۰/۰۰۶	۳۷۲	۲/۹۷۱	۳/۲۳	میزان جذب سرمایه‌گذاری خارجی افزایش یافته است
.	۳۷۲	۹/۵۷۴	۳/۷۴	هزینه زندگی جامعه محلی افزایش پیدا کرده است
.	۳۷۲	۶/۰۹۳	۳/۵۳	منافع اقتصادی برای ساکنان افزایش یافته است
.	۳۷۲	۴/۸۰۶-	۲/۵۹	نیروی کار غیر بومی افزایش یافته است
.	۳۷۲	۶/۱۸۶۶	۳/۵۹	وابستگی اقتصاد محلی به درآمدهای گردشگری افزایش یافته است
اجتماعی				
۰/۰۲۵	۳۷۲	۲/۳۴	۳/۳۲	میزان دسترسی به خدمات اورژانسی افزایش یافته است
۰/۰۱	۳۷۲	۲/۷۲۹	۳/۳۸	میزان آسیب‌های اجتماعی افزایش یافته است
۰/۰۴۳	۳۷۲	۰/۹۶۱-	۲/۸۵	میزان دسترسی به خدمات درمانی افزایش یافته است
.	۳۷۲	۶/۸۱۷-	۲/۲۴	میزان حس غرور به عنوان شهروند شهر افزایش یافته است
۰/۰۶۳	۳۷۲	۱/۷۸۷	۳/۲۶	میزان تنوع و تبادلات فرهنگی افزایش یافته است
۰/۰۱۶	۳۷۲	۲/۵۳۹-	۲/۷۱	میزان وندالیسم افزایش یافته است
.	۳۷۲	۴/۱۷۹	۳/۵۹	میزان اثرات بر سبک زندگی افزایش یافته است
۰/۳۵۳	۳۷۲	۰/۹۴۱	۳/۱۲	تعداد رویدادهای فرهنگی افزایش یافته است
۰/۷۷۸	۳۷۲	۰/۲۸۵	۳/۰۶	سطح مهمان‌نوازی ساکنان افزایش یافته است
۰/۰۳۸	۳۷۲	۲/۱۶۷-	۲/۶۵	میزان ارتقای فرهنگ سنتی محله افزایش یافته است
۰/۰۰۲	۳۷۲	۳/۳۹۶-	۲/۴۴	تعداد کهنسالان افزایش پیدا کرده است
۰/۰۱۹	۳۷۲	۱/۴۰۷-	۲/۸۵	نسبت سنی جمعیت نامتوازن تر شده است
۰/۳۴۳	۳۷۲	۰/۹۶۱-	۲/۸۵	ازدواج غیر بومی افزایش یافته است
۰/۰۰۵	۳۷۲	۲/۹۷۸-	۲/۶۵	رضایت کلی از زندگی افزایش یافته است
۰/۰۳۱	۳۷۲	۰/۴۴۲	۳/۰۶	مشارکت‌های اجتماعی در سطح محلی افزایش یافته است
۰/۰۲۴	۳۷۲	۰/۴۹۴-	۲/۹۴	امنیت در شهر افزایش یافته است
۰/۳۵۳	۳۷۲	۰/۹۴۱	۳/۱۲	تضاد فرهنگی و اجتماعی بین ساکنین و گردشگران افزایش یافته است
محیط زیستی				
۰/۰۰۵	۳۷۲	۲/۹۷۸-	۲/۶۵	میزان کمک به حفظ منابع طبیعی افزایش یافته است
.	۳۷۲	۴/۵۲	۴	سرانه تولید پسماند افزایش یافته است
.	۳۷۲	۰/۹۶۱-	۳/۳۸	میزان آلودگی هوا افزایش یافته است
.	۳۷۲	۶/۱۸۶۶	۲/۸۵	میزان آلودگی صوتی افزایش یافته است
۰/۳۴	۳۷۲	۸/۹۵۲	۳/۵۹	احترام به طبیعت افزایش یافته است
.	۳۷۲	۴/۵۲	۴	تغییر کاربری زمین‌های کشاورزی افزایش یافته است
کالبدی				
۰/۰۴۳	۳۷۲	۰/۹۶۱-	۲/۸۵	میزان تمیزی شهر و معابر افزایش یافته است
۰/۰۱۳	۳۷۲	۱/۷۸۷	۳/۲۶	سیمای بصری شهر بهبود یافته است
۰/۰۴۱	۳۷۲	۰/۴۴۲	۳/۰۶	کیفیت پیاده‌روها بهبود یافته است
۰/۰۴۳	۳۷۲	۰/۹۶۱-	۲/۸۵	سطح سرویس معابر بهبود یافته است
۰/۰۴۴	۳۷۲	۲/۰۹۸	۳/۱۲	میزان دسترسی به فضای سبز افزایش یافته است
۰/۰۴۳	۳۷۲	۰/۹۴۱	۳/۱۲	میزان دسترسی به خدمات تفریحی افزایش یافته است
.	۳۷۲	۶/۱۸۶۶	۳/۵۹	میزان تراکم افزایش یافته است
.	۳۷۲	۸/۹۵۲	۴	میزان گسترش فیزیکی شهر افزایش یافته است
.	۳۷۲	۶/۱۸۶۶	۳/۵۹	زیر ساخت‌ها افزایش یافته است
.	۳۷۲	۱۱/۲۸۲	۳/۷۹	کیفیت بنای مساکن بهبود یافته است
.	۳۷۲	۶/۱۸۶۶	۳/۵۹	اطلاع‌رسانی محیطی افزایش یافته است
.	۳۷۲	۹/۵۷۴	۳/۷۴	دسترسی به خدمات روزمره هفتگی (میوه فروشی، سبزی فروشی) افزایش یافته است.

۰/۰۰۶	۳۷۲	۲/۹۲۵-	۲/۷۹	دسترسی معلولان و جانبازان افزایش یافته است
۰/۰۰۴	۳۷۲	۱/۳۵۸	۴	ترافیک افزایش یافته است
۰/۰۲۵	۳۷۲	۲/۳۴	۳/۱۸	فضاهای عمومی افزایش یافته است
مدیریتی- نهادی				
۰/۰۰	۳۷۲	۳/۹۷	۳/۳۲	تعداد سازمان‌های مردم نهاد افزایش یافته است
۰/۰۳	۳۷۲	۰/۹۴	۳/۱۲	میزان قدرت و اعمال نفوذ مردم محلی افزایش یافته است
۰/۰۰	۳۷۲	۳/۹۷	۳/۳۲	کیفیت ارائه خدمات و نظارت بهبود یافته است
۰/۰۰	۳۷۲	۵/۴۲-	۲/۲۶	تعداد افراد غیر بومی عضو شورا افزایش یافته است

مواد و روش‌ها

روش پژوهش پیمایشی و از لحاظ هدف کاربردی است. داده‌ها به دو صورت کتابخانه‌ای و میدانی گردآوری شده‌اند. جامعه آماری را افراد متخصص از جمله اساتید، دانشجویان و خبرگان کلیدی شهر زیراب همچون اعضای شورای شهر و کارکنان سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری شهرستان تشکیل می‌دادند. حجم نمونه آماری براساس نمونه‌گیری هدفمند ۸۰ نفر و برای روایی پژوهش از ۱۰ نفر از کارشناسان استفاده شده است. شاخص روایی محتوایی به دست آمده ۰/۶ است که از حداقل مقدار روایی مورد قبول یعنی ۰/۴۲ بزرگتر است. بنابراین اعتبار محتوایی این پژوهش تأیید می‌گردد. برای تعیین پایایی پرسشنامه از روش آلفای کرونباخ استفاده گردید. تحلیل داده‌ها با روش آزمون دو جمله‌ای و ویلکاکسون با استفاده از نرم‌افزار SPSS و درون‌یابی ساختاری با کاربرد PLS انجام شده است.

بحث و نتایج

تحلیل ارتباط بین گردشگری و پایداری شهری از نظر کارشناسان

برای سنجش نظر کارشناسان مبنی بر تاثیر شاخص‌های گردشگری (اقتصادی، اجتماعی، محیط زیستی، کالبدی و مدیریت-نهادی) بر پایداری شهری از آزمون دوجمله‌ای استفاده شده است. در تحلیل بخش اقتصادی با توجه به جدول ۱ فرض پژوهش مبنی بر این بوده است که تحولات اقتصادی بر پایداری شهری تاثیر داشته است. نتایج تحلیل گویای آن است که تمامی نماگرهای تحولات اقتصادی از نظر کارشناسان بر پایداری تاثیر داشته‌اند. تنها در دو گویه افزایش هزینه خانوار و افزایش درآمد کسبه است که ۸۰ درصد از کارشناسان بر تاثیرگذاری این دو نماگر بر پایداری اذعان داشته‌اند.

جدول ۲: دارا بودن یا نبودن اثر تحولات اقتصادی بر پایداری شهری

Test Prop.	Observed Prop.	Category	Group	
۰/۴	۱	بله	Group1	افزایش دسترسی فیزیکی به بازارها و فروشگاه‌ها
	۱		Total	
۰/۴	۱	بله	Group 1	افزایش شغل های جدید برای ساکنان شهر
۰/۴	۰/۸	بله	Group 1	افزایش هزینه‌های خوراکی و غیر خوراکی خانوار
	۰/۲	خیر	Group 2	
۰/۴	۱	بله	Group 1	افزایش قیمت مسکن
۰/۴	۱	بله	Group 1	افزایش قیمت زمین
۰/۴	۱	بله	Group 1	افزایش درآمد شهرداری
۰/۴	۰/۸	بله	Group 1	افزایش در آمد کسبه
	۰/۲	خیر	Group 2	

۰/۴	۱	بله	Group 1	افزایش درآمد خانوار
۰/۴	۱	بله	Group 1	افزایش جذب سرمایه‌گذاری خارجی

نتایج جدول ۲ نشان می‌دهد که نماگرهای کاهش میزان دسترسی به خدمات اورژانسی و درمانی و افزایش وندالیسم از نظر سطح معناداری، معنادار نبوده‌اند. از نظر کارشناسان نماگرهای میزان آسیب اجتماعی و افزایش حس غرور ۸۰ درصد تاثیر داشته و ۲۰ درصد تاثیر نداشته است.

جدول ۳: دارا بودن یا نبودن اثر تحولات اجتماعی بر پایداری شهری

Test Prop.	Observed Prop.	Category		
۰/۶	۰/۶	بله	Group 1	کاهش میزان دسترسی به خدمات اورژانسی
	۰/۴	خیر	Group 2	
۰/۴	۰/۸	بله	Group 1	افزایش میزان آسیب‌های اجتماعی
	۰/۲	خیر	Group 2	
۰/۶	۰/۶	بله	Group 1	کاهش میزان دسترسی به خدمات درمانی
	۰/۴	خیر	Group 2	
۰/۴	۰/۸	بله	Group 1	افزایش میزان حس غرور به عنوان شهروند شهر
	۰/۲	خیر	Group 2	
۰/۴	۱	بله	Group 1	افزایش میزان تنوع و تبادلات فرهنگی
۰/۴	۰/۶	خیر	Group 1	
	۰/۴	بله	Group 2	افزایش میزان وندالیسم
۰/۵	۱	بله	Group 1	
۰/۴	۱	بله	Group 1	افزایش تعداد رویدادهای فرهنگی
۰/۴	۱	بله	Group 1	افزایش سطح مهمان‌نوازی ساکنان

از نظر کارشناسان در دو نماگر افزایش میزان آلودگی صوتی و افزایش میزان کمک به حفظ منابع طبیعی در جدول ۳ از جمله مواردی بوده است که بر پایداری شهری تاثیر داشته‌اند. اما نماگرهای افزایش آلودگی هوا و کاهش سرانه تولید از نظر سطح معناداری بی‌تاثیر بوده‌اند.

جدول ۴: دارا بودن یا نبودن اثر تحولات محیط زیستی بر پایداری شهری

Test Prop.	Observed Prop.	Category		
۰/۴	۱	بله	Group 1	افزایش میزان کمک به حفظ منابع طبیعی
۰/۶	۰/۴	خیر	Group 1	کاهش سرانه تولید پسماند
	۰/۶	بله	Group 2	
۰/۴	۰/۶	بله	Group 1	افزایش میزان آلودگی هوا
	۰/۴	خیر	Group 2	
۰/۴	۱	بله	Group 1	افزایش میزان آلودگی صوتی

بررسی تحولات کالبدی از جهت تاثیر داشتن و نداشتن بر پایداری با توجه به جدول ۴ نشان می‌دهد که بیشتر نماگرهای تعریف شده به جز افزایش میزان پاکیزگی شهر و معابر و بهبود سطح سرویس معابر از نظر کارشناسان بر پایداری شهر موثر بوده‌اند.

جدول ۵: دارا بودن یا نبودن اثر تحولات کالبدی بر پایداری شهری

Test Prop.	Observed Prop.	Category	گویه
۰/۴	۰/۴	خیر	Group 1
	۰/۶	بله	Group 2
۰/۴	۱	بله	Group 1
۰/۴	۱	بله	Group 1
۰/۴	۰/۲	خیر	Group 1
	۰/۸	بله	Group 2
۰/۴	۱	بله	Group 1
۰/۴	۱	بله	Group 1
۰/۴	۱	بله	Group 1
۰/۴	۱	بله	Group 1
۰/۴	۱	بله	Group 1

کارشناسان بر پایداری شهری تاثیر داشته است. اما افزایش قدرت و اعمال نفوذ مردم محلی و کاهش تعداد افراد غیر بومی شورا تاثیر نداشته است.

در جدول ۵ از میان نماگرهای مربوط به شاخص مدیریت-نهادی، افزایش تعداد سازمان‌های مردم نهاد و بهبود کیفیت ارائه خدمات و نظارت از نظر

جدول ۶: دارا بودن یا نبودن اثر تحولات مدیریتی- نهادی بر پایداری شهری

Test Prop.	Observed Prop.	Category	گویه
۰/۴	۱	۱	Group 1
۰/۴	۰/۲	۲	Group 1
	۰/۸	۱	Group 2
۰/۴	۱	۱	Group 1
۰/۶	۰/۸	۲	Group 1
	۰/۲	۱	Group 2

ملاحظه می‌شود که نماگرهای میزان دسترسی به خدمات، آسیب‌های اجتماعی و دسترسی به خدمات درمانی از نماگرهایی هستند که تاثیر مثبت یا منفی بر پایداری شهری نداشته‌اند ولی افزایش وندالیسم از نماگرهایی است که می‌تواند تاثیرات منفی بر پایداری اجتماعی شهر زیراب داشته باشد. از میان نماگرهای محیط زیستی و ارتباط آن با پایداری شهری، افزایش مشارکت مردم برای حفظ منابع طبیعی و کاهش سرانه تولید پسماند از تاثیرات مثبت شاخص محیط زیستی بر پایداری شهری بوده است. اما افزایش آلودگی صدا از تبعات با اثر منفی شاخص محیط زیستی بر پایداری شهر

در نهایت مثبت و منفی بودن اثر گردشگری بر پایداری شهر زیراب نیز توسط کارشناسان مورد بررسی قرار گرفت. نتایج تحلیل نشان می‌دهد که از لحاظ اقتصادی افزایش دسترسی به بازارها و فروشگاه‌ها، افزایش شغل‌های جدید، افزایش درآمد شهرداری، کسبه و خانوار و همچنین جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی از تاثیرات مثبت تحولات اقتصادی بر پایداری شهری است. افزایش قیمت زمین و مسکن که بر هزینه خانوار تاثیرگذار است به عنوان نماگرهایی با تاثیرات منفی بر پایداری شهری مطرح شده‌اند. با بررسی تاثیر مثبت یا منفی نماگرهای اجتماعی و اثر آن بر پایداری

بر پایداری شهری داشته است. در نماگر افزایش میزان قدرت و اعمال نفوذ مردم محلی ۸۰ درصد کارشناسان بر تاثیرات مثبت این نماگر بر پایداری تاکید دارند.

سنجش شدت اثر گردشگری بر پایداری شهری از نظر کارشناسان

برای تحلیل نظر کارشناسان از آزمون ویلکاکسون استفاده شده است. هدف از این آزمون سنجش شدت تاثیر گردشگری بر پنج شاخص مورد پژوهش است.

زیراب بوده است. از نظر کالبدی، نماگرهای افزایش میزان پاکیزگی شهر و معابر، بهبود کیفیت پیاده-روها، افزایش دسترسی به خدمات و فضای سبز دارای تاثیرات مثبت بر پایداری بوده است. افزایش میزان تراکم از نظر کارشناسان تاثیر مثبت و منفی بر پایداری نداشته است. ۸۰ درصد از کارشناسان معتقدند که افزایش میزان گسترش شهر تاثیرات منفی بر پایداری شهری داشته است. از دیدگاه کارشناسان بهبود کیفیت ارائه خدمات و نظارت و افزایش تعداد سازمان‌های مردم نهاد، تاثیرات مثبت

جدول ۷: آزمون ویلکاکسون

		Ranks		
Sum of Ranks	Mean Rank	N		
۵۵	۵/۵	۱۰ ^a	Negative Ranks	اقتصادی
۰	۰	۱۰ ^b	Ranks Positive	
		۱۰ ^c	Ties	
		۱۰	Total	
۵۵	۵/۵	۱۰ ^d	Negative Ranks	اجتماعی
۰	۰	۱۰ ^e	Ranks Positive	
		۱۰ ^f	Ties	
		۱۰	Total	
۵۰	۶/۲۵	۸ ^g	Negative Ranks	محیط زیست
۵	۲/۵	۲ ^h	Ranks Positive	
		۱۰ ⁱ	Ties	
		۱۰	Total	
۵۵	۵/۵	۱۰ ^j	Negative Ranks	کالبدی
۰	۰	۱۰ ^k	Ranks Positive	
		۱۰ ^l	Ties	
		۱۰	Total	
۲۶	۶/۵	۴ ^m	Negative Ranks	مدیریت- نهادی
۲۹	۴/۸۳	۶ ⁿ	Ranks Positive	
		۱۰ ^o	Ties	
		۱۰	Total	

زیستی بیشتر از سایر شاخص‌های پژوهش بوده است.

با توجه به نتایج جدول مشخص گردید که شدت تاثیرگذاری گردشگری بر شاخص کالبدی و محیط

جدول ۸: شدت تاثیرگذاری گردشگری

	Test Statistics ^a				
Z	اقتصادی	اجتماعی	محیط زیستی	کالبدی	مدیریت - نهادی
	-2.827 ^b	-2.812 ^b	-2.325 ^b	-2.827 ^b	-.154 ^c
Asymp. Sig. (2-tailed)	.005	.005	.020	.005	.007

درونیابی ساختاری جهت تبیین مدل اثرات گردشگری بر پایداری شهر زیراب

بررسی مدل بیرونی پژوهش

آلفای کرونباخ شاخصی کلاسیک برای تحلیل پایایی و نشان دهنده یک سنت قوی در معادلات ساختاری است که برآوردی را برای پایایی براساس همبستگی درونی گویه‌ها ارائه می‌دهد و مقدار مناسب برای آن بزرگتر از ۰/۷ تعیین شده است. برای محاسبه پایایی معیار دیگری نیز وجود دارد که برتری‌هایی را نسبت به روش سنتی محاسبه به وسیله آلفا کرونباخ نشان می‌دهد و به آن پایایی ترکیبی CR گفته می‌شود. برتری پایایی ترکیبی

نسبت به آلفای کرونباخ در این است که پایایی سازه‌ها نه به صورت مطلق بلکه با توجه به همبستگی سازه هایشان با یکدیگر محاسبه می‌گردد. همچنین برای محاسبه آن، شاخص‌هایی با بار عاملی بیشتر اهمیت زیادتری دارند. در نتیجه برای سنجش بهتر پایایی، هم از آلفای کرونباخ و هم پایایی ترکیبی استفاده شده است. برای پایایی مرکب میزان بالای ۰/۷ مناسب گزارش شده است. مشاهده شاخص‌های پژوهش بیانگر میزان بالای آلفای کرونباخ است که پایایی مطلوب مدل را نشان می‌دهد.

جدول ۹: پایایی مرکب و آلفای کرونباخ

	Cronbach's Alpha	rho_A	Composite Reliability
اجتماعی	0.971	0.976	0.974
اقتصادی	0.981	0.985	0.983
محیط زیستی	0.880	0.907	0.911
مدیریتی	0.859	0.910	0.928
کالبدی	0.971	0.976	0.974
گردشگری	1.000	1.000	1.000

ارزیابی روایی مدل اندازه‌گیری

سنجه رایج برای ایجاد روایی همگرا در سطح سازه، میانگین واریانس استخراج شده AVE است. این معیار به عنوان مقدار میانگین کل توان دوم بارهای معرف متناظر با هر سازه تعریف می‌شود (مجموع توان دوم بارها تقسیم بر تعداد معرف‌ها). بنابراین AVE معادل اشتراک یک سازه است. مقدار میانگین واریانس استخراجی برابر ۰/۵ یا بالاتر نشان می‌دهد که، به‌طور متوسط، سازه بیش از نیمی از

واریانس معرف‌های متناظر را تشریح می‌کند. به‌طور معکوس، زمانی که AVE کمتر از ۰/۵ باشد، نشان دهنده آن است که به‌طور میانگین خطای بیشتری در آیتم‌ها نسبت به واریانس تشریح شده به وسیله سازه‌ها باقی می‌ماند. ملاحظه متغیرهای مکنون با توجه به جدول متوسط واریانس مشخص می‌سازد که متغیرهای مکنون همگی بالاتر از ۰/۵ قرار دارند. از این رو روایی مدل اندازه‌گیری مطلوب است.

جدول ۱۰: محاسبه شاخص متوسط واریانس

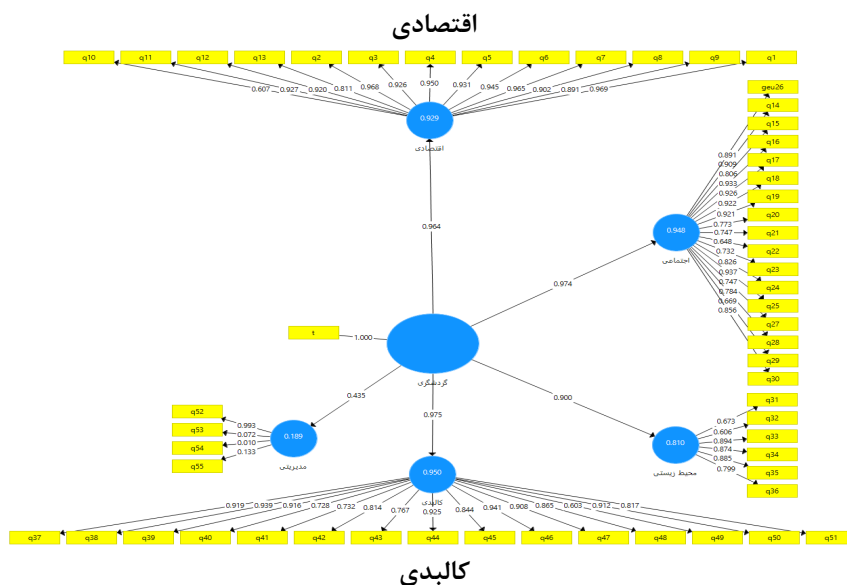
Average Variance Extracted (AVE)	
اجتماعی	0.689
اقتصادی	0.821
محیط زیستی	0.634
مدیریتی	0.752

کالبدی	0.718
گردشگری	1.000

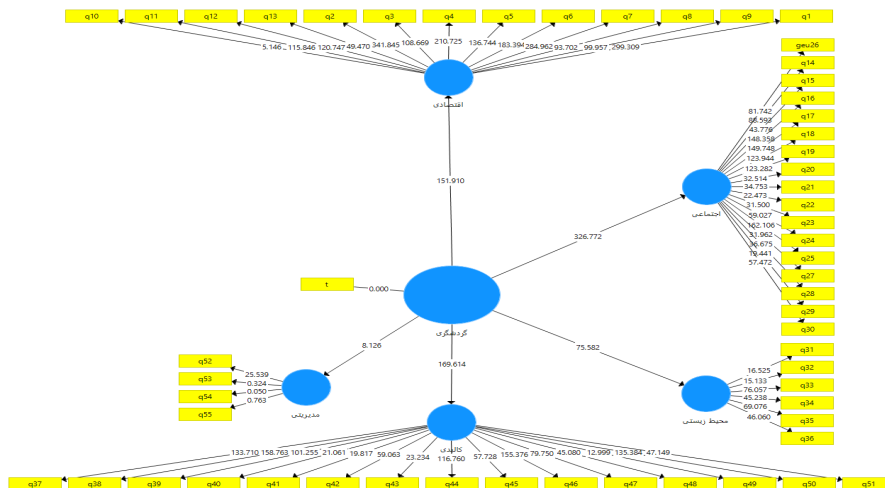
تایید مدل کلی با استفاده از روابط ساختاریافته خطی

پس از تعیین مدل‌های اندازه‌گیری به منظور ارزیابی مدل تحقیق و همچنین اطمینان از وجود یا عدم وجود رابطه علی میان متغیرهای تحقیق و بررسی تناسب داده‌های مشاهده شده با مدل تحقیق، فرضیه تحقیق در ارتباط با سوال پژوهش با استفاده از مدل معادلات ساختاری نیز آزمون شده است. براساس سطح معناداری ۰/۰۵ مقدار بحرانی باید بیشتر از ۱/۹۶ باشد، مقدار پارامتر کمتر از این در الگو مهم شمرده نمی‌شود، هم چنین مقادیر کوچکتر از ۰/۰۵ برای مقدار P حاکی از تفاوت معنادار مقدار محاسبه شده برای وزن‌های رگرسیونی با مقدار صفر در سطح ۰/۹۵ است. خروجی مدل تحقیق با استفاده از نرم‌افزار PLS در نمودار نشان داده شده است. همانطور که مشاهده می‌شود مقادیر t (شکل ۱۱) در تمامی ابعاد بالاتر از ۱/۹۶ بوده است می‌توان گفت که توسعه

گردشگری در شهر زیراب بر تمامی ابعاد پایداری شهر اثرگذار بوده است. پس از مشخص شدن اثر، در گام بعدی به تحلیل قوی بودن اثر با استفاده از ضریب مسیر پرداخته شده است. همان‌طور که در شکل ۱۰ ملاحظه می‌شود، ضریب مسیر بین توسعه گردشگری و بعد اقتصادی پایداری برابر با ۰/۹۶۴، بین توسعه گردشگری و بعد اجتماعی پایداری شهری ۰/۹۷۴، بین توسعه گردشگری و بعد محیط زیستی پایداری شهری ۰/۹، بین توسعه گردشگری و بعد کالبدی پایداری شهری ۰/۹۷۵ و بین توسعه گردشگری و بعد مدیریتی پایداری شهری ۰/۴۳ است. با توجه به اینکه ضریب مسیر به استثنای بعد مدیریتی بالاتر از ۰/۶ است؛ بنابراین می‌توان گفت که توسعه گردشگری اثری نیرومند بر ابعاد اجتماعی، اقتصادی، کالبدی و محیط زیستی شهر زیراب داشته و بالاترین اثر بر بعد اجتماعی و کالبدی بوده است.

شکل ۲: اندازه‌گیری مدل کلی در حالت استاندارد

شکل ۳: اندازه‌گیری مدل کلی در حالت معنی‌داری

نتیجه‌گیری

شهر زيراب در يکي از پر ترددترين مسيرهاي گردشگري کشور قرار گرفته است که با وجود جاذبه‌های طبیعی و انسانی بسیار، این شهر نتوانسته است آنطور که شایسته است از مزایای این فرصت عظیم بهره‌مند گردد و فقدان طرح و برنامه مشخص و نظام‌مند موجب شده است که از این پتانسیل‌ها و ظرفیت‌ها به شکل کامل و درست استفاده نشود و از این منظر، توسعه پایدار شهر تحت شعاع ناکارآمدی برنامه و طرح‌ها و تصمیم‌گیری‌ها قرار گرفته است. این پژوهش با هدف بررسی چگونگی اثرگذاری گردشگری بر ابعاد پایداری به دنبال شناسایی تاثیرات مثبت یا منفی گردشگری بر شهر زيراب در دو سطح کارشناسان و جامعه میزبان بوده است. تفاوت این پژوهش با پژوهش‌های صورت گرفته در این زمینه توجه به ابعاد پایداری و شناسایی نقش و اهمیت گردشگری و چگونگی تاثیر آن بوده است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد تاثیر گردشگری بر شهر زيراب در ابعاد گوناگون متفاوت بوده است:

(۱) در زمینه محیط زیست، این بخش به دلیل ورود تعداد زیاد گردشگران با مشکلاتی همچون افزایش

تولید پسماند که یکی از مهم‌ترین چالش‌های شهرها به ویژه شهرهای گردشگر پذیر است رو به رو شده است. تغییر کاربری اراضی کشاورزی به سایر کاربری‌های و مشکلات آلودگی هوا از دیگر معضلات این شهر متأثر از افزایش گردشگران است. (۲) در بعد کالبدی، فراهم نبودن زیرساخت‌ها و مطلوب نبودن آنها سبب شکل‌گیری مشکلات همچون ترافیک و ازدحام و شلوغی بوده است که این مشکلات با گسترش فیزیکی شهر دوچندان شده است.

(۳) در بعد اجتماعی، بیشترین تاثیر را سبک زندگی به دلیل تبادلات فرهنگی جامعه میزبان با گردشگران داشته است. اما این موضوع موجب نشده است تا سطح رضایت و امنیت و حس غرور به عنوان شهروند افزایش یابد.

(۴) در بعد اقتصادی، افزایش قیمت زمین و مسکن، افزایش هزینه‌های خانوار از پیامدهای منفی اما در کنار آن بهبود وضعیت درآمد، جذب سرمایه‌گذاری و نقش‌آفرینی بیشتر بخش گردشگری در اقتصاد این شهر از تاثیرات مثبت توسعه گردشگری بوده است.

جامعه میزبان شده و توسعه پایدار را به ویژه در مناطق شهری تضمین خواهد نمود.

پیشنهادها:

- لزوم بازنگری در سیاست‌ها و طرح و برنامه برای توسعه گردشگری به ویژه در شهرهای کوچک؛
- تلفیق اهداف توسعه پایدار و گردشگری پایدار به عنوان چارچوبی برای سیاست‌گذاری شهری؛
- کاهش تاثیر افزایش ورود گردشگران به ویژه گردشگران عبوری در بعد زیست محیطی؛
- طراحی برنامه‌ها برای تغییر دیدگاه جامعه میزبان نسبت به مقوله گردشگری؛
- بهره‌گیری از تجارب موفق شهرهای کوچک گردشگر پذیر، برای توسعه گردشگری پایدار؛
- تنوع بخشی اقتصادی در شهرهای کوچک با تاکید بر توسعه گردشگری در راستای منافع ساکنان؛

۵) در بعد مدیریتی، افزایش سازمان‌های مردم نهاد و بهبود کیفیت خدمات از متغیرهای تاثیرپذیر از فرآیند گردشگری در نظر ساکنان بوده است. در نهایت می‌توان بیان داشت شهر زیراب از فرآیند افزایش گردشگران تاثیرپذیر بوده است و این تاثیرات در ابعاد گوناگون آن متفاوت بوده است. هر چند مزایایی برای شهر زیراب داشته است، اما تاثیرات منفی به ویژه در بعد زیست محیطی آشکار است. چنین فرآیندی، بایستگی‌های مدیریت و نظام برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری در راستای منافع جمعی و پایداری را می‌طلبد. افزایش شمار گردشگران و تلاش برای جذب بیشتر به‌طور الزامی به معنی دستیابی به توسعه پایدار در گردشگری و به تبع آن توسعه شهر پایدار نیست، اما توجه به گردشگری به عنوان فرآیندی که با هدف شناخت، یادگیری و حفاظت از محیط طبیعی با در نظر گرفتن ظرفیت تحمل آن موجب بهبود زندگی

منابع

روستایی بخش مرکزی شهرستان بویر احمد، مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای، دوره ۳، شماره ۱۱، ص ۹۷-۱۱۸.

-قادری، ا. و اعرابی، س.، ۱۳۹۸. اثرات گردشگری بر پایداری شهرهای بین راهی (مطالعه موردی: شهر زیراب)، نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی، شماره ۴، ص ۲۵۲-۲۵۵.

-حاتمی نژاد، ح.، ۱۳۸۶. اهمیت گردشگری شهری، شهرداری‌ها، شماره ۷۸، ص ۴۱-۵۷.

-ضیایی، م. و شجاعی، م.، ۱۳۸۹. سطح‌بندی مقصدهای گردشگری: واکاوی مفهومی نو در برنامه‌ریزی فضایی گردشگری، مطالعات گردشگری، شماره ۱۳.

-غفاری، س.ر.، مرادی، م. و نیک بخت، د.، ۱۳۹۰. سطح‌بندی و برنامه‌ریزی فضایی گردشگری

-Armenski, T., Gomezelj, D.O., Djurdjev, B., Čurčić, N. and Dragin, A., 2012. Tourism Destination Competitiveness-Between Two Flags. Economic Research-Ekonomska istraživanja, v. 25(2), p. 485-502.

-Ashworth, G.J. and Page, S.J., 2011. Urban tourism research: Recent progress

and current paradoxes. Tourism Management, v. 32(1), p. 1-15.

-Banki, M.B. and Ismail, H.N., 2014. Multi-stakeholder perception of tourism impacts and ways tourism should be sustainably developed in obudu mountain resort. Dev. Ctry. Stud., v. 4, p. 37-48.

- Brida, J.G., Disegna, M. and Osti, L., 1999. Residents' perceptions of tourism impacts and attitudes towards tourism policies in a small mountain community. In Proceedings of the Ninth Canadian Congress on Leisure Research, Wolfville, NS, Canada, 12-15 May 1999.
- Budeanu, A., 2005. Impacts and responsibilities for sustainable tourism: A tour operator's perspective. *J. Clean. Product.*, v. 13, p. 89-97.
- Coccosis, H., Mexa, A., Collovini, A., Parpairis, A. and Konstandoglou, M., 2001. Defining, measuring and evaluating carrying capacity in European tourism destinations. Environmental Planning Laboratory, Athens.
- Choi, H.C. and Murray, I., 2010. Resident attitudes toward sustainable community tourism. *J. Sustain. Tour.*, v. 18, p. 575-594.
- Maxim, C., 2017. Challenges faced by world tourism cities –London's perspective, *Current Issues in Tourism*, DOI: 10.1080/13683500.2017.1347609.
- Cruz, R.G., 2003. Towards sustainable tourism development in the Philippines and other Asean countries: an examination of programs and practices of national tourism organizations. Philippine APEC Study Centre Network (PASCN) Discussion Paper, (2003-2006).
- Choi, H.C. and Murray, I., 2010. Resident attitudes toward sustainable community tourism. *J. Sustain. Tour.*, v. 18, p. 575-594.
- Edgell, D.L., 2016. *Managing sustainable tourism: a legacy for the future*/David L. Edgell, Sr. Description: Second edition. New York: Routledge.
- Dangi, T.B. and Tazim, J., 2016. An Integrated Approach to "Sustainable Community-Based Tourism". *Sustainability*, v. 8, 475 p, doi:10.3390/su8050475
- Edwards, D., Griffin, T. and Hayllar, B., 2008. Urban tourism research: Developing an agenda. *Annals of Tourism Research*, v. 35(4), p. 1032-1052.
- Egbali, N., Nosrat, A.B. and Alipour, S.K.S., 2011. Effects of positive and negative rural tourism (Case study: Rural Semnan Province). *J. Geogr. Reg. Plan.*, v. 4, p. 63-76.
- Iraqi, M.I., 2007. Local communities' attitudes towards impacts of tourism development in Egypt. *Tour. Anal.*, v. 12, p. 191-200.
- Gutiérrez, J., García-Palomares, J.C., Romanillos, G. and Salas-Olmedo, M.H., 2017. The eruption of Airbnb in tourist cities: Comparing spatial patterns of hotels and peer-to-peer accommodation in Barcelona. *Tourism Management*, v. 62, p. 278-291.
- Hall, M. and Page, S., 2001). "The geography of tourism and recreation environment Place and space" Routledge, London.
- Higgins-Desbiolles, F., 2017. *Tourism Management Perspectives* Published by Elsevier Ltd. <https://doi.org/10.1016/j.tmp.2017.11.017>.
- Muresan, I.C., Oroian, C.F., Harun, R., Arion, F.H., Chiciudean, A.P.G.O., Todea, A. and Lile, R., 2016. Local Residents' Attitude Toward Sustainable Rural Tourism Development. *Sustainability*, doi: 10.3390/su8010100. www.mdpi.com/journal/sustainability.
- Konakoglu, S.S.K., Hełdak, M., Kurdoglu, B.C. and Wyszumek, J., 2019. Evaluation of Sustainable Development of Tourism in Selected Cities in Turkey and Poland, *Sustainability*; doi:10.3390/su11092552.
- Ko, D.W. and Stewart, W.P.A., 2002. Structural equation model of residents' attitudes for tourism development. *Tour. Manag.*, v. 23, p. 521-530.

- Law, C.M., 2002. Urban tourism: The visitor economy and the growth of large cities (2nd Ed.). London: Continuum.
- Maitland, R., 2016. Everyday tourism in a world tourism city: Getting backstage in London. *Asian Journal of Behavioural Studies*, v. 1(1), p. 13-20.
- Mansfeld, Y. and Jonas, A., 2006. Evaluating the socio-cultural carrying capacity of rural tourism communities: A 'value stretch' approach. *Tijdschr. Voor Econ. Soc. Geogr.*, v. 97, p. 583-601.
- McGehee, N.G. and Andereck, K.L., 2004. Factors predicting rural residents' support of tourism. *J. Travel Res.*, v. 43, v. 131-140.
- Min, Z., Xiaoli, P. and Bihu, W., 2012. Research on residents' perceptions on tourism impacts and attitudes: A case study of Pingyao ancient city. In *Proceedings of the 6th Conference of the International Forum on Urbanism (IFoU), Tourbanism, Barcelona, 25-27 January*, p. 1-10.
- Page, S.J. and Connell, J., 2009. *Tourism: A modern synthesis (3rd Ed.)*. Andover, MA: Cengage Learning EMEA. 324 p.
- Pearce, D., 2001. An integrative framework for urban tourism research. *Annals of Tourism Research*, v. 28(4), p. 926-946.
- Ramseook-Munhurrin, P. and Naidoo, P., 2011. Residents' attitudes toward perceived tourism benefits. *Int. J. Manag. Mark. Res.*, v. 4, p. 45-56.
- Baggio, R., 2019. *Measuring Tourism: Methods, Indicators, and Needs*. ©Springer International Publishing AG, part of Springer Nature 2019 E. Fayos-Solà, C. Cooper (eds.), *The Future of Tourism*, https://doi.org/10.1007/978-3-319-89941-1_13.
- Shariff, N.M. and Abidin, A.Z., 2013. Community attitude towards tourism impacts: Developing a standard instrument in the Malaysian context. *E-J. Soc. Sci. Res.*, v. 1, p. 386-396.
- Sharpley, R., 2009. *Tourism development and the environment: Beyond sustainability?* London: Earthscan, 425 p.
- Simcock, T. and Smith, D., 2016. *The-bedroom-boom-Airbnb-and-London*. Residential Landlords Association. Retrieved from <https://news.rla.org.uk/wp-content/uploads/2016/09/The-BedroomBoom-Airbnb-and-London.pdf>, 249 p.
- Timur, S. and Getz, D., 2008. A network perspective on managing stakeholders for sustainable urban tourism. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, v. 20(4), p. 445-461.
- UN-HABITAT, 2002. *Report of the First Session of the World Urban Forum, Nairobi, Kenya*, 152 p.
- United Nations World Tourism Organization (UNWTO), 2012. *Tourism Highlights*. Calle Capitán Haya, 42 28020 Madrid, Spain. Available at <http://mkt.unwto.org/sites/all/files/docpdf/unwtohighlights12enhr.pdf>.
- United Nations World Tourism Organization (UNWTO), 2015. *Tourism Highlights*. Calle Capitán Haya, 42 28020 Madrid, Spain. Available at <http://www.ireconomy.ir/images/page/Editor/files/9789284416899.pdf>.
- United Nations, 2015. *World urbanization prospects: The 2014 revision, (ST/ESA/SER.A/366)*. Retrieved from <https://esa.un.org/unpd/wup/Publications/Files/WUP2014-Report.pdf>.
- Weaver, D. and Oppermann, M., 2000. *"Tourism management"* John Wiley & Sons, Australia, 368 p.
- Weaver, D.B., 2001. *the encyclopedia of ecotourism*. CABI.